

Kántás Balázs

Az 1956-os forradalom és szabadságharc utáni megtorlás krónikája

● Mikó Zsuzsanna *A terror hétköznapijai – A kádári megtorlás, 1956-1963* című monográfiájáról

Mikó Zsuzsanna az 1956-os forradalom és szabadságharc hatvanadik évfordulójára megjelent monográfiája új (jogtörténeti) nézőpontból közelít '56 eseményeihez és következményeihez, hiszen a forradalomban résztvevők elleni, főként a hatályos büntetőjog átalakítása és politikai célok szolgálatába állítása által történt megtorlást mutatja be igen részletesen. A megszilárduló Kádár-rendszer nem csupán a fegyveres állami szerveket a civil lakosság ellen bevetve, embereket a forradalomban való vélt vagy valós részvételért statáriálisan kivégeztetve állt bosszút a kommunista diktatúra és a szovjet megszállás elleni lázadásért, hanem látványosan, a demokrácia és a jogállamiság, valamint a jogállami bírósági gyakorlat látszatát fenntartva igyekezett az igazságszolgáltatási rendszert is a saját szolgálatába állítani. 1957-re jöttek létre azok a jogszabályok, melyek alapján a forradalomban résztvevőkre látszólag törvényesen lehetett a lehető legsúlyosabb ítéleteket kiszabni, a szabadságharcosokat pedig a nyilvánosság előtt is egyszerű, köztörvényes bűnözőknek kikiáltani. A megtorlás, amilyen kapkodva és koncepciótlanul indult, olyan gyorsan vált az újfajta pártállami igazságszolgáltatás jéghideg és szisztematikusan működő, gyilkos gépezetévé. Mindez pedig korántsem úgy zajlott, ahogyan az sok esetben a Szovjetunióban szokásos volt, ahol emberek mindenfajta bírósági eljárás nélkül egyszerűen eltűntek a politikai börtönökben és kényszermunkatáborokban, hanem a totalitárius rendszer mindent elkövetett a jogállamiság látszatának kiépítése és fenntartása érdekében, hogy mind befelé, mind pedig kifelé, a nemzetközi közvélemény felé fenntartsa legitimitását.

A kötet bevezetőjéből kiderül, hogy a múlt teljes feltárásához és az 1956-os forradalom utáni megtorlások irányítói jogi felelősségének megállapításához rendelkezésre álló levéltári iratanyag feldolgozottsága a mai napig sem teljes, illetve bár elég sokat tudunk arról, hogyan állt bosszút a kommunista diktatúra igazságszolgáltatási rendszere a forradalom résztvevőin, a témában máig vannak kérdőjelek. A következő, *A rendszervál-*

tás és a múlt című fejezet a rendszerváltozás felemás voltát tárgyalja a kommunista diktatúratörténet múltjával való szembenézés szempontjából, hangsúlyozva, hogy az 56-os forradalmat követő terror áldozatainak teljes jogi rehabilitációja és a bűnösök felelősségre vonása, vagy legalábbis felelősségük egyértelmű kimondása a mai napig nem történt meg. A rendszerváltás után az egykori forradalmároknak maguknak kellett kérelmezniük az ügyekben hozott koncepciós bírósági ítéletek semmissé nyilvánítását és kárpótlásért folyamodniuk. Érdemi felelősségre vonás sosem történt az egykori vezető kommunista politikus, Biszku Béla ellen meglehetősen későn indult büntetőeljárásán kívül. A harmadik fejezet az 1957-ben kezdődött, a forradalom résztvevői elleni megtorlás hogyanját körvonalazó politikai viták történetét ismerteti az állampárt vezetőségén belül, s kiderül belőle, hogy a forradalmárok megbüntetésének eleinte nem volt jól kidolgozott, koncepciózus módja – a diktatúra vezetői inkább kísérleteztek és kapkodtak. A szabadságharc leverését az esetek egy részében könyörtelen statáriális ítélezés követte – a negyedik fejezet a rögtönítélő bíróságok által hozott ítéletek rideg számaival és jogszabályi hátterét mutatja be. Az ötödik fejezet az új, direkt a szabadságharc résztvevőinek jogi felelősségre vonása céljából létrehozott igazságszolgáltatási szervek, a hivatásos bírák mellett laikus, ám megbízható pártkádereket is ítélkezési jogkörrel felruházó, úgynevezett népbírósági tanácsok felállításáról és működéséről tudósít. Megjegyzendő, hogy a hatályos magyar jogszabályok már 1945-től lehetőséget adtak népbíróságok felállítására, ám ez az igazságszolgáltatási intézmény a forradalom leverése után is remek eszköznek bizonyult az állampárt kezében az ellenzékkal történő leszámolásra. A hatodik fejezet részletesebben kitér a felelősségre vonásban, a pártállam bosszúhadjáratában közreműködő ügyészi és bírói kar személyi összetételére, motivációira és működésmódjára. A hetedik fejezet kiterjedten elemzi a vádhatóságként a politikai akaratot kiszolgáló ügyészség működését. A nyolcadik fejezet azt ismerteti, milyen nagy igyekezettel próbálta meg fenntartani a kommunista diktatúra a jogállamiság látszatát és a tisztességes, jogszerű büntetőeljárások illúzióját a külföld és

a nemzetközi szervezetek irányába – a dolog abszurditása, hogy részben sikerrel tette ezt. A kilencedik fejezet az 1963-as nagy, látszólag minden úgynevezett ellenforradalmi tevékenységet megbocsátó közkegyelem történetét tárja az olvasó elé, hangsúlyozva, hogy a kegyelem korántsem volt teljes körű. 1963 után ugyanis még mindig ültek a magyarországi börtönökben az 1956-os forradalom és szabadságharcban való részvételért elítélt politikai foglyok, a börtönből való szabadulás ellenére pedig a pártállam igyekezett az egykori forradalmárok életét lehetőleg annak végéig megkeseríteni. A szabadult politikai elítélteknek szembe kellett nézniük a büntetett előélet szigorú következményeivel: sokan közülük még évtizedekkel a börtönök után is rendőri felügyelet, de legalábbis az állambiztonsági szervek megfigyelése alatt álltak, a magasabb végzettségűek sokszor ugyancsak évtizedekig nem vállalhattak képzettségüknek megfelelő munkát, a rendszer pedig egész családokat, vagyis hozzátartozókat: férjeket, feleségeket, gyermekeket is büntetett rokonaiak tettei miatt. Gyakori volt például, hogy az egykori forradalmárok gyermekeinek nehezebb volt bejutniuk a felsőoktatásba, vagy a rendszer egyéb apróbb, nem nyílt és nem látványos, de érezhető hátrányokkal igyekezett még a forradalmárok leszármazottain is bosszút állni. A tizedik fejezet a korábbi kilenc lényegre törő összefoglalása. Függeléként csatlakozik az első tíz tematikai egységhez a tizenegyedik, a *Személyes sorsok* című fejezet, melynek keretében a monográfia forráskiadásba csap át, egyes emberi sorsokról, élettörténetekről közölve levéltári dokumentumokat, jórészt az 1960-70-es évekből, ugyancsak azt hangsúlyozva, hogy az 1963-as látszólagos amnesztia ellenére a forradalom résztvevőinek adott esetben életük végéig hátrányos következményekkel kellett szembenéznük – a rendszer tehát sosem felejtett. A könyv bibliográfiával, a forradalmárok elleni, jogi eszközökkel kivitelezett megtorlás fontosabb szereplőinek életrajzi adattárával, illetve tudományos jegyzetapparátussal zárul. Mikó Zsuzsanna monográfiája nem csupán azt mutatja be, miként torolta meg a Kádár-rendszer 1956 hőseit a forradalomban és szabadságharcban való részvételt, valamint azt, hogy hatvan évvel az események után

a magyar társadalomnak még mindig csak részlegesen sikerült azzal a ténnyel szembenéznie, hogy a Kádár-rendszer saját politikai hatalmának megszilárdítása érdekében a magyar történelem egyik leggyalázatosabb leszámolását kivitelezte magával a magyar néppel szemben. A könyv tágabb összefüggésrendszerben is elénk tárja, miként is működik egy diktatúra, és miként hoz létre egy egész jogszolgáltatási szervezetet a vélt vagy valós politikai ellenfelek teljes kiiktatására a jogállamiság álarcában, magát demokratikus államnak titulálva. A nyíltan diktatórikus eszközök alkalmazásánál és az ellenzéki megnyilvánulásokat tanúsító egyének egyszerű, példát statuáló és félelmet keltő likvidálásánál sokkal ördögibb, ha egy állam saját igazságszolgáltatási szervezetét és hatályos jogszabályait alakítja át úgy, hogy mindent az általa valamilyen vádban bűnösnek vélt személyek ellen lefolytatandó büntetőeljárások

eredményességének rendel alá. 1963, a nagy amnesztia éve, mint korszakhatár él a szakirodalomban és a köztudatban, melytől kezdve a kialakult Kádár-rendszer már egy sokkal emberségesebb, úgymond „puha” diktatúra volt. A kíméletlen igazság ellenben az, hogy a forradalomban való részvételért körülbelül 26 ezer ember ellen indult eljárás, 13 ezer embert jogerősen el is ítélték, közülük 228 főt ki is végeztek, 1963 után pedig még mindig folytak újabb és újabb büntetőeljárások állítólagos egykori forradalmárok ellen. A kegyelem csak részleges volt, a rendszer pedig, bár a legtöbb 56-os elítélt életét végül is megkímélte, egyúttal mégiscsak igyekezett végleg tönkretenni azt. A diktatúra, bár folyamatosan puhult, csak 1989-ben ért véglegesen véget, a magyar állampolgárok ellen elkövetett bűnei pedig részben egész a mai napig feltáratlanok...

(Libri Kiadó, 2016)

Ludmila Baitsaeva (Oroszország) munkája – Ludvig Nemzetközi Művésztelep

